

Ter voorbereiding van de Zomeruniversiteit Vrouwenstudies Amsterdam 1981 produceerde een werkgroep, bestaande uit Gezien Hartink, Lia Kroon, Tiny Maas, Liesbeth Coenen, Willy van 't Sant en Gerda Casimir een stuk, dat bedoeld was om in de subgroep LBO te behandelen. Dit stuk is om technische redenen daar niet aan de orde geweest.

In dit stuk komen een aantal op emancipatie gerichte lesideeën voor huishoudkunde naar voren. Deze ideeën zijn (nog) niet gedetailleerd uitgewerkt, noch uitgebreid 'getest'. De redactie hoopt, dat de lezers van het Vakblad voor Huishoudkunde daaraan een bijdrage kunnen en willen leveren, en hun commentaar, aanvullingen en ervaringen op schrift willen stellen om zo tot meer uitgewerkt lesmateriaal te kunnen komen.

Huishoudkunde en emancipatie

WERKGROEP HUISHOUDKUNDE EN EMANCIPATIE

Wanneer je binnen het vak huishoudkunde emanciperend en/of roldoorbrekend wilt werken, denken wij dat het het belangrijkste is dat jouw eigen houding daarop gericht is. Je kunt de meest mooie lesmodellen hebben, maar wanneer je daar zelf niets mee doet, jouw eigen gedrag niet ter discussie durft te stellen, heel autoritair lesgeeft enz., dan schiet je daar niets mee op. Het tegengestelde is ook waar: aan de hand van de meest truttige boekjes kun je de meest emanciperende lessen geven.

Wij denken dat het helpt om lesvoorbeelden en -ideeën te hebben die roldoorbrekend en/of emanciperend zijn. Juist omdat huishoudkunde van oudsher een rolbevestigend vak is, is het belangrijk om over goede ideeën te beschikken. Voor we die uitwerken eerst nog enige opmerkingen over roldoorbreking en emancipatie. We denken dat emancipatie meer is dan roldoorbreking; emancipatie is het leren herkennen van *keuzemomenten*, het leren *gebruik maken* daarvan en je *onafhankelijk* opstellen. Vooral dat laatste. We weten natuurlijk heel goed dat LHNO-leerlingen minder keuzemomenten hebben dan bijvoorbeeld VWO-leerlingen, maar ze hebben ze wel. Onafhankelijkheid wil zeggen: op eigen benen kunnen staan, van niemand afhankelijk zijn, dus ook als vrouw geen man nodig hebben om de kost voor je te verdienen en als man geen vrouw nodig hebben om de huishouding te doen.

Vanuit die onafhankelijkheid kun je best besluiten om als man en vrouw samen te gaan

wonen zonder van traditionele rol te wisselen. In die zin hoeft emancipatie nog geen roldoorbreking te betekenen. Maar tegelijkertijd is dit een uiterst gevaarlijke opmerking, omdat tegenstanders van emancipatie zich erachter kunnen verschuilen en daarmee alles bij het oude kunnen laten. Wij denken dat roldoorbreking helpt bij de bewustwording van de rollenproblematiek. Wij denken dat het helpt bij het onafhankelijk worden wanneer meisjes traditioneel mannelijke klussen en verantwoordelijkheden leren en andersom. Binnen huishoudkunde gaat het dan om de verantwoordelijkheid voor het huis (reparaties, groot onderhoud), elektriciteit ('apparatengst' van vrouwen), onderhoud van de fiets voor meisjes. En aan koken, voorraadbepaling, boodschappen doen, schoonmaken, wassen en ander kledingonderhoud voor jongens.

Bij dit alles moeten we natuurlijk wel bedenken dat leerlingen niet veranderen omdat docenten dat zo graag *willen*: als jouw sociale status, bijvoorbeeld getrouwd zijn, verbonden is met sociaal geaccepteerd gedrag, dan is het niet zo verbazingwekkend dat je er een houding op na houdt die deze toestand rechtvaardigt en dat je je afzet tegen hetgeen je eigen rechtvaardiging bedreigt. LHNO-leerlingen hebben vaak traditionele opvattingen over huwelijk en gezin. Zij zullen weinig geneigd zijn die opvattingen te veranderen wanneer het huwelijk voor hen het meest gunstige toekomstperspectief is. Feminisme en roldoorbreking zijn *bedreigend* voor dat

perspectief en zullen niet zonder meer omarmd worden.

Hieronder zullen wij een aantal voorbeelden uitwerken van huishoudkundelessen, die rol doorbreking en emancipatie kunnen ondersteunen zonder meteen alles overhoop te willen halen. Die dus aansluiten bij gangbare huishoudkundelessen en bij de gedachtenwereld van de leerlingen. 'Wij' zijn een werkgroep bestaande uit studenten, afgestudeerden en een medewerkster van de vakgroep huishoudkunde van de Stichting Opleiding Leraren (SOL) te Utrecht. Sommige van de voorbeelden komen uit de praktijk van LHNO of IHNO voort, andere zullen, naar wij hopen, binnen niet al te lange tijd uitprobeerdd worden.

Lessen huishoudkunde

Bij alle lessen huishoudkunde komen de centrale onderwerpen van dat vak steeds weer terug: *arbeid, tijd en geld*; oftewel: wie doet wat, waarom doet die persoon dat, hoeveel inspanning kost het, hoeveel tijd en hoeveel geld. Ook zal telkens de vraag gesteld worden of er *verschil* is in de *positie* van vrouwen en mannen, wat huisvrouw-zijn eigenlijk betekent. Hoe wordt je in alle huishoudelijke bezigheden beïnvloed, door jouw omgeving, door de reklame. En tot slot: welke gevolgen heeft de huishouding voor het milieu, voor grondstoffenvoorraden en dergelijke. Het zijn heel wat vragen, die natuurlijk niet in iedere les gesteld kunnen worden, maar die wel aldoor op de achtergrond meespelen. Want zonder deze vragen vervalt huishoudkunde tot een verzameling technieken, en dat is nou juist wat wij niet willen.

Huishoudelijk werk: wat is het en wie doet het

Huishoudelijk werk kun je, samen met de leerlingen, onderverdelen in: zorg voor de maaltijd, schoonmaken en onderhoud. Bij de *maaltijd* hoort: voorbereiden van de maaltijd, inkopen doen, planning maken, koken. In de meeste huishoudkundelessen wordt alleen gekookt, een gerecht gemaakt. Het is belangrijk om ook de hele planning eromheen te bespreken. Een veel gehoorde uit-

spraak is: 'mijn man kan nog geen ei bakken'. Nu kunnen de meeste mannen dat nu juist wel. Ook hele maaltijden klaarmaken vormt tegenwoordig voor veel mannen geen probleem meer. Maar het zijn dan vaak wel de zondagse maaltijden. Het dagelijkse eten, en dan vooral de boodschappen die daarbij horen, de voorraadbeheersing, de tijdsplanning (zorgen dat het eten klaar is als Marie uit het werk komt, vóór Piet naar muziekkles moet en nádat Els van de gym komt), en dan ook zonder dat het te veel kost, dat vereist *inzicht* en *routine*. Iets dat vrouwen zich meer en sneller eigen maken dan mannen. Aan dit gegeven zal in de lessen huishoudkunde aandacht besteed moeten worden. Je kunt met de leerlingen in een les koken, een menu voor een hele week opstellen, kijken wat je daarvoor in huis moet hebben en wat je dagelijks bij moet of kunt halen, hoeveel het kost, hoeveel tijd het kost en wie welke taken uit kan voeren. Daarbij ook bespreken: wie bepaalt er eigenlijk wat er gegeten wordt?

De *schoonmaak*: in het LNHO wordt meestal alleen gekeken naar *hoe* iets gedaan moet worden; in het MHNO – waar naar de schoonmaak in de groothuishouding gekeken wordt – wordt ook de *planning* en de *werkvoorbereiding* erbij betrokken. Je kunt bespreken wie bij de leerlingen thuis wat doet; doet de huisvrouw alles alleen of heeft zij hulp en waarbij dan? Kan dit anders? Hierbij kun je vertellen hoe werkschema's gebruikt kunnen worden, dat ze nuttig kunnen zijn wanneer je een situatie wilt veranderen, wanneer je bijvoorbeeld de huishoudelijke taken over meer mensen wilt verdelen; of wanneer je meer tijd wilt overhouden om een studie of een baan erbij te nemen. In zo'n geval zou je een tijd op kunnen schrijven wat je allemaal doet in huis en vervolgens kijken wat er af kan, wat efficiënter kan enzovoorts. Want routine kan je soms helpen dingen snel af te handelen, maar het kan je ook belemmeren nog over dingen na te denken, waardoor het werk helemaal niet zo snel verloopt. Werkschema's (net zo goed als geldbestedingsschema's) zijn alleen nodig en nuttig als er iets fout loopt of als je iets wilt veranderen. Zij zijn bedoeld om inzicht te krijgen in de uit te voeren taken en om die taken te kunnen verdelen. Het is niet de bedoeling dat je slaaf van je eigen schema

wordt! Telkens moet ter discussie staan hoe iets kan gebeuren: we willen de leerlingen leren wat de verschillende mogelijkheden zijn, niet hoe ze iets moeten doen. Iedereen moet zelf maar uitmaken hoe hij of zij het uiteindelijk zelf thuis wil doen, maar door de verschillende mogelijkheden te laten zien en door erover te praten haal je de huishoudvoering uit de sfeer van de vanzelfsprekendheden. En: als je een klus niet leuk vindt, moet je een manier vinden om hem efficiënter te doen, zodat je er snel vanaf bent. Bij het onderdeel schoonmaak hoort ook de keuze van *huishoudelijke apparaten*. Welke apparaten zijn arbeids- en/of tijdsbesparend. Wegen de kosten tegen de besparing op?

Verder willen we aandacht besteden aan *veiligheid*. De leerlingen kunnen vertellen welke gevaarlijke situaties zij kennen of hebben meegemaakt, de docent kan iets vertellen over ongelukken in en om huis (meer dan in het verkeer!). Bijvoorbeeld het feit dat het samengooien van wc-reiniger en chloor dodelijk kan zijn, dat je vlam in de pan **nooit** met water mag blussen, dat sommige keuken-trappen enge dingen zijn, dat je een straalkachel niet aan een opgerolde kabelhaspel mag aansluiten, dat er in een HEMA-burolamp geen lamp van 100 Watt mag en meer van die enge dingen.

Een totaal ander onderwerp om bij huishoudelijk werk te behandelen is de *moestuin*. Wij vinden dat deze bij huishoudelijk werk hoort wanneer je in een situatie werkt waarin veel moestuinen voorkomen, of wanneer er een mogelijkheid voor een schooltuin is. Vroeger had je de landbouwhuishoudscholen. Daar was de tuinbouw (gericht op de moestuin) een belangrijk onderdeel. Door het samentrekken van landbouw- en stedelijk huishoudonderwijs is dit vak verdwenen, maar wellicht is het nu weer actueel.

Ook bij huishoudelijk werk hoort het *onderhoud van het huis*: reparaties, gootsteenontstoppen, herstel van kapotte stekkers, aanzetten van snoeren, behangen en verven. Het zijn allemaal dingen die tot het terrein van de huishouding behoren, die eigenlijk iedereen zou moeten kunnen en die bovendien via praktisch bezig zijn aangeleerd kunnen worden. Ook hier kan weer een discussie aan gekoppeld worden: wie doet dit soort dingen bij

jullie thuis en waarom; zijn er de laatste jaren verschuivingen waar te nemen. En ook hier weer ingaan op veiligheid. Juist bij doe-het-zelf activiteiten gebeuren veel ongelukken door onveilig werken.

Extra dingen: je kunt met de leerlingen een feest organiseren, of een kinderpartijtje. Daarvoor moet een planning van boodschappen gemaakt worden, een kostenberekening en er kunnen hapjes klaargemaakt worden. Er kan een discussie gevoerd worden over normen en waarden: hoe hoort in jullie omgeving een feest gegeven te worden, wat hoor je te serveren, hoe hoor je je te gedragen, wat vind je zelf leuk en belangrijk. Zou het ook anders kunnen?

Een andere afwijking van het normale patroon is een zieke in huis: wat komt daarbij kijken, hoe kook je voor een zieke enz.

Kleding en mode

Waar let je op als je kleding gaat kopen? Koop je iets omdat je het mooi vindt, omdat het praktisch is, omdat het lekker zit, omdat het goedkoop of juist duur is, omdat het in de mode is. Koop je iets niet als anderen (vriend/vriendin) het niet mooi vinden? Let je op het materiaal; welke voor- en nadelen hebben bepaalde stoffen. Houd je rekening met combinatiemogelijkheden. Maak je zelf kleding, en denk je dan aan de hoeveelheid geld, arbeid en tijd die dit uitspaart en kost? Je kunt ingaan op verschillen tussen mannen- en vrouwenmode, financiële en praktische aspecten. Je kunt in de les de leerlingen als voorbeeld nemen: wat hebben ze aan, waarom hebben ze het gekocht, van wat voor materiaal is het, hoe moet je dat behandelen.

Wassen en strijken

Sluit bij het voorgaande aan. Kleding moet onderhouden worden. Welke wasmiddelen zijn er, bestaan er werkelijke verschillen tussen. Wat wil de reclame je allemaal over wasmiddelen en over wassende vrouwen laten geloven. Kan alles in de wasmachine, gebeurt dat ook bij jullie thuis. Op welke temperatuur kan en moet gewassen worden. Hoe vaak was je en wie doet de was? Milieu- en energiesparend wassen. Voor- en nadelen van thuis was-

sen en in wasserette of wasserij: kwa arbeid, tijd en geld. Moet alles gestreken worden, wat wel, wat niet. 'Veilig' strijken. Ergonomisch strijken.

Omgaan met geld

Wie koopt wat: dagelijkse boodschappen, grotere aanschaffingen (tv, wasmachine), kleding. Wie hebben invloed op de beslissingen, in welk mate. Waar worden boodschappen gedaan, in supermarkt of kleine winkel, waarom. Lessuggestie: laat leerlingen dezelfde producten kopen in verschillende winkels en prijzen vergelijken, en zo mogelijk ook kwaliteit vergelijken (smaakt yoghurt uit een fles anders dan uit een pak, is de duurere yoghurt van de melkboer lekkerder dan die uit de supermarkt.)

Bijbaantjes: heb je die, waarom. Hebben jongens andere baantjes dan meisjes? Hoeveel verdien je. Waar geef je je geld aan uit. Verschillen jongens en meisjes in besteding geld?

Woonvormen

Wie maakt het huis gezellig? (De vrouw bedenkt, de man voert het uit.) Woninginrichting; ergonomische aspecten. Met welke personen houd je rekening bij het inrichten van de verschillende ruimten (bijv. keuken). Wie krijgt welke ruimte (hobbykamer Pa, naaikamer Ma?). Hoeveel ruimte heeft ieder nodig. *Woonbehoefte:* iedereen heeft een beeld van hoe hij of zij zou willen wonen. Wat is dat voor beeld? Waar komt het vandaan, waar wordt het door beïnvloed. Leerlingen kunnen tekenen of vertellen hoe ze willen wonen. Als er tijd en materiaal voor is kan dit in de vorm van een toneelstukje, een beeldroman, een kijkdoos, een opstel al dan niet versierd met plaatjes. Nog een mogelijkheid is: iedere leerling telkens twee foto's voorleggen (een krot in de stad - een nieuwbouwwoning in een buitenplaats) en ze van elk van die foto's de voor- en nadelen laten opschrijven. Door alle werkstukken naast elkaar te leggen kan een beeld gevormd worden van de woonwensen van de groep. Door doof te vragen kan opgespoord worden waar verschillen in verwachtingen vandaan komen wat betreft geld, activiteiten, beroep ouder(s), wat je gewend bent,

mogelijkheden in je woonplaats, reclame, wat je bij de bureu ziet.

Mogelijkheden tot behoeftenbevrediging: Als duidelijk is wat de leerlingen willen kun je na gaan wat de mogelijkheden zijn om die wensen te verwezenlijken. Hoe zit de woningmarkt in elkaar, wie bepaalt wat voor woning je krijgt en waar, hoeveel kost een huis, wat zijn jouw rechten en plichten als woonconsument: als huurder, als kamerbewoner, als jongste thuis. Heb je de mogelijkheid om arbeid, tijd en geld af te wegen tegen je behoeften.

Je kunt met de leerlingen een kostenberekening van de inrichting van een eigen kamer maken en bespreken wie bepaalt welke kamer van wie is. Hebben de leerlingen wat te zeggen over de indelingen en de inrichting van het huis?

Wat zijn de mogelijkheden om te verhuizen, wanneer je anders zou willen wonen, wat kost dat. Wat zijn de voor- en nadelen van verhuizen, kwa arbeid, tijd (reistijden, of tijd nodig voor boodschappen) en geld (huur, koop, inrichting). Wanneer de leerlingen bezig zijn met hun eventuele eigen woning later, dan kan een gesprek gevoerd worden met iemand die net een huis heeft gekregen (oud-leerling, familielid). Mogelijkheden en moeilijkheden om aan een huis te komen. Hoe lang moet je wachten. Hoe schrijf je je in. Heb je keuzemogelijkheden, zo ja, op basis waarvan kies je dan (heeft men gekozen). Huren, huursubsidie, huurbescherming. Gesprek met een woongroep, een alleenstaande, een bejaarde met dezelfde vragen: niet iedereen woont in een gezin en een eensgezinswoning.

Wat doe je in huis: de leerlingen maken een lijst van wat ze willen doen op hun kamer of in huis. Dan bedenken ze hoeveel ruimte daarvoor nodig is. De ruimte om dingen op te bergen en te onderhouden mag daarbij niet vergeten worden. Vervolgens wordt bepaald wat vlak bij elkaar gedaan moet worden, wat juist ver van elkaar. Op basis daarvan kan een indeling van kamers gemaakt worden, of kunnen meubels op een bepaalde manier in een kamer geplaatst worden. Als je het langs deze weg doet, kom je dan tot een andere indeling, dan wanneer je voor de vuist weg werkt?